

A bibliográfia patológikus természetéről

Egy bibliográfiáról – nem bibliográfus-szemmel

G. CZINTOS Emese

Lapunk 2003. 4. számában közzöltük *Meister Róbert* írását, melyben az erdélyi társadalomtudományi bibliográfiai munkák állásáról és produktumairól számolt be. Azóta megjelent az általa szerkesztett *A romániai magyar társadalomtudományi irodalom bibliográfiája 1990–1999.* c. kötet folytatása és használható az adatbázisa is. A bibliográfia lapozgatása és a mutatók elemzése során G. Czintos Emese olyan észrevételeket tett, amelyek érdekes következtetések levonására vezettek, s más bibliográfiák megközelítéséhez is ötletet adhatnak.

Száz évvel ezelőtt a kézikönyv-írásnak sokkal nagyobb presztízse volt, mint manapság. E tény megállapításához elég egy pillantást vetni bármelyik patinás könyvtár kézikönyvtárára (-ba): lexikonok, enciklopédiák, adattárak, szótárak, bibliográfiák, sok-kötetes kézikönyvek töltik meg a polcokat. De a társadalom- és humán-tudományok kutatói ma is innen, ezektől indulnak. Újabb (és főleg, még mindig, külföldi) könyvtárakban mindez már elektronikus úton érhető el (a varázsige: CD-ROM, adatbázis, internet). A számítógép „letörli a port” a régi kézikönyvtárakról – fontosságához kétség nem fér, gyorsabban, sterilebben használható, de vitathatatlanul a patina hangulata, környezete, elmélyültsége nélkül. Mert ehhez ma is könyv kell.

Az eszme-futtatást elindító könyv címe *A romániai magyar társadalomtudományi irodalom bibliográfiája. Cikketek, tanulmányok, 1990–1999*,¹ szerkesztője, összeállítója *Meister Róbert*, a kolozsvári Egyetemi Könyvtár Dokumentációs Osztályának munkatársa. A *Bevezető* első soraiból kiderül, hogy jelen kötet a 2002-ben megjelent első kötet folytatása², de, míg az csak válogatás volt a kor társadalomtudományi irodalmából, ez viszont az 1990 és 1999 közötti periódus teljes társadalomtudományi anya-

gát feldolgozza, „*az annak [az első kötetnek] összeállításán szerzett tapasztalatok felhasználásával, hibáinak és hiányosságainak (remélhető) kiküszöbölésével, az anyaggyűjtési és feldolgozási kritériumok, valamint a szerkesztési elvek jelentős javításával, a tematikus mutatók növelésével.*”³ Az anyag kibővülése elsősorban a feldolgozott műfajok számbeli növekedését jelenti, azaz amíg az első kötet csak a tanulmányok adatait gyűjtötte össze, az újabb kötet már más műfajú szövegeket is beépít – riportot, publicisztikát, esszét, interjút, irodalomelméleti- és történeti munkákat, recenziókat, stb. A szerkesztő e döntését különösen értékelhetik azok a szakemberek, akik nem a szorosan vett társadalomtudományok kutatói (vagyis nem szociológusok, politológusok, antropológusok, stb.), hanem tágabb értelemben véve a humántudományok valamely területével foglalkoznak. Tehát történész, irodalomtörténész, irodalom-teoretikus, filozófus, de akár még pszichológus is használhatja munkaeszközként, ilyen szempontból funkcionalitása valamivel tágabb körű az első köteténél. E döntés indoklása – miszerint minden interpretáció és recepció társadalmilag-történetileg determinált, az irodalomelméleti és társadalomtudományi fogalmak át-

fedik egymást, és ily módon a humán tudományok gyakorlatilag bármely területe tartalmilag releváns lehet a társadalomtudományok számára⁴ – voltaképpen rámutat a diszciplínák éles elkülönülésének/elkülönítésének illúziójára is. Itt nemcsak a diszciplínák átjárhatóságáról van szó, hanem jóval általánosabb szinten, a világról való beszéd sokrétűségéről, amely nem diszciplínák, hanem fogalmak mentén történik – ezt érhetjük tetten például a tárgymutatók címszavainak folyamatos összeolvása során.

A kötet 10 év (1990–1999) – mint láttuk, tág értelemben vett – társadalomtudományi anyagát dolgozza fel, alfabetikus rendben, 10 526 tételben. A bibliográfia olvasásmódjának, tanulságainak első értelmezése, az első jelzészerrű statisztikai, scientometriai elemzések már a *Bevezető*-ben olvashatók, mintegy eleve kijelölve a kötetben feldolgozott információk értelmezésének terét, irányvonalait. A *Bevezető*-t követően a törzsanyagot, előzetes tájékoztatóként, a kötetben szereplő folyóiratok listája, valamint egy tartalmi táblázat előzi meg, amelyek alapján az olvasó már kezdettől képet alkothat a feldolgozott anyag milyenségéről, illetve a tudományterületek megoszlásáról. Az igazi mennyiségi és minőségi tájékozódás a feldolgozott anyagban azonban a törzsanyagot követő mutatók révén történik. Egy bibliográfiai munka esetén az alaposan és áttekinthetően megszerkesztett mutatók legalább annyira fontosak, mint maga a feldolgozott anyag, hiszen – mondanunk sem kell – ezek nélkül az anyag gyakorlatilag hozzáférhetetlenné válik; a szerző szavaival: „*a nem jelzett, hibásan jelzett, nem kellőképpen feldolgozott információ ma már szinte elveszettnek tekinthető*”.⁵ Így viszont nem meglepő, hogy a mutatók a könyv teljes terjedelmének a felét teszik ki. A *Bevezető* részletesen tájékoztat a mutatók típusairól és tulajdonságairól, ehhez túl sokat nem is lehet hozzátenni. Hétféle mutató áll a felhasználó rendelkezésére: szerzői névmutató, referencianév-mutató (több mint 3000 tétel),

szaktárgy-mutató, analitikus tárgymutató, intézménytípusok mutatója, intézmény- és sajtónév-mutató, és földrajzi névmutató. Egy képzett bibliográfus jobban tudja a recenzensnél (a recenzens nem lévén bibliográfus), hogy mi mindenre lehet a mutatókat használni, az adatok visszakeresésén túl. Az viszont recenzens számára is nyilvánvaló, különösebb elméleti és módszertani ismeretek nélkül, hogy a mutatók vizsgálatával (gondolok itt elsősorban a referencianév- és az analitikus tárgymutatóra) sok mindent lehet, (és sok mindent nem lehet) megtudni egy bibliográfiából. A kísérlet azonban mindkét esetben tanulságos lehet – amint erre még visszatérünk.

Bizonyos megítélések szerint a bibliográfiairás nem tartozik a legnagyobb presztízzsel rendelkező vagy legfontosabb tudományos tevékenységek közé. Nem látványos (hiszen „csupán” adathalmaz), és nem kecsegtet új szakmai, tudományos eredményekkel, hiszen a már létező eredmények feldolgozására vállalkozik.

Nehezen lehet azonban elmondani egy 780 oldalas, keménykötésű, 24x17,5 cm-es könyvről azt, hogy nem látványos munka. Annál is inkább, mert látványosságát nem (csupán) impozáns méreteinek köszönheti, hiszen Meister Róbert munkáját jogosan lehet olyan jelzőkkel illetni, hogy hiánypótló, alapos, jól megszerkesztett, átgondolt, elmélyült. Különösen e két utóbbi jelzőt kell kiemelni a sorból, hiszen a hiánypótlás, alaposág, megszerkesztettség sok olyan bibliográfiát jellemezhet, amelynek nem feltétlenül velejárója az átgondoltság és elmélyültség. Egy bibliográfia valóban végső soron adathalmaz, adatok egymás mellé helyezése (adott esetben „csupán” alfabetikus és kronológiai kritériumok szerint), kompiláció. A kompiláció az összeillesztés művészete – ha nincs elég precízen kivitelezve, itt-ott kivillan a férc: a tárgyszavak nem elég pontosak, a mutatók nem elég analitikusak, a diszciplínák szerinti besorolás nem elég következetes, stb. A pontosan illeszkedő kompilációnak a garanciája

az átgondoltság és elmélyültség, mert ettől lesz a bibliográfia (ez a bibliográfia) koherens, ettől kerül minden éppen a maga helyére, és található meg ott, ahol lennie kell, és ettől működnek a mutatók rendeltetésszerűen – elvárhatóan természetes tulajdonságok, amelyek, ugye, mégis rendkívülinek tűnnek ...

Egy társadalomtudományi bibliográfia mutatóinak statisztikai elemzése, értelmezése révén a bibliográfia műfajának szimptomatikus – vagy még inkább, patolgikus: kór/korbonctani – természete mutatkozik meg. Feltár, észlel, tényt állapít meg: vizsgálódik, de a megelőzés, gyógyítás nem feladata (már kronologikus okokból sem lehet az). Leíró, rögzítő természetű, a feldolgozott ko(ó)rról szolgáltat adatokat, amelyek aztán lehetséges értelmezési stratégiákká rendeződnek. A mutatók alapján – amint már szó volt róla – sokat meg lehet, de sokat nem lehet (vagy tévesen lehet) megtudni egy korról; vagyis megfelelő módszerek és megközelítésmód, sőt megfelelő kutatói hozzáállás nélkül félrevezethet (azaz, megmaradva az orvosi analógiánál, a diagnózis téves lehet). Az utólagos elemzést megelőzően, az összeállítás folyamatában is vannak befolyásoló tényezők, gondolok elsősorban a szelektivitásra, a szelekciós kritériumok milyenségére. Ez a szempont egy önmagát a teljesség igényével kínáló bibliográfia esetén irrelevánsnak tűnhet; viszont első fokon már az is szelekció – nevezzük akár nem szándékos szelekciónak –, hogy a bibliográfia összeállítója melyik szöveget ítéli társadalomtudományi szempontból relevánsnak, és melyiket nem. Ez a legteljesebb bibliográfia esetén is függhet a szerkesztő ideológiai alapállásától, értékítéleteitől, vagy egyéb elvi megfontolásoktól. A helyzet természetesen kicsit más az eleve válogatásként készült bibliográfiák esetében, ott a fentiekhez, a nem szándékos szelekcióhoz hozzájárulnak a szándékos szelekció kritériumai is, illetve ezek relevanciája. Mindkét esetben a szerzői tárgyilagosság elvárása – sőt,

szükségessége – nem lehet csupán törekvés, netán illúzió, hanem egyenesen kényszernek kell lennie. Újra a szerző szavait idézve: „*Itt nem csak társadalmi meghatározottságról van szó, hanem azoknak az egyéni kommunikációs szűrőknek működéséről is, amelyek az individuális tapasztalatokból eredő előzetes ítéletekből és a szocializáció folyamán átörökölt előítéletekből szövődvé, szelektív látásmódhoz vezetnek. Ennek hatását elkerülendő, a bibliográfusnak arra kell törekednie, hogy a tárgyilagosság biztosítása érdekében különböző szintű információs anyagokat, változatos értelmezési lehetőségeket tárjon a kutató elé.*”⁶

Hasonló buktatói lehetnek a bibliográfia elemző feldolgozásának is. A tárgyilagosság igénye ebben az esetben is elvárás, sőt: kényszer, de azt sem szabad szem elől téveszteni, hogy az, aki erre vállalkozik (legyen az bibliográfus, szociológus, vagy „csupán” gondolkodni és megérteni szerető ember) nem *tabula rasa*. A bibliográfia adatai, nevei, tárgymutatói nem működhetnek az elemző előzetes tapasztalatai, ismeretei nélkül, nem lehet tőle elvitatni valamilyen helyzet hozta szubjektivitást. (Ez lehet az alapja annak, amit *nem* lehet megtudni egy bibliográfiából.)

A számos elvégezhető elemzés közül két mutató adatainak a feldolgozását kísérelem meg – módszeres statisztikai vagy scientometriai adatfeldolgozás igénye *nélkül*. Az első kísérlet az analitikus tárgymutató tárgyszavainak elemzése, a második pedig a szerzők és/vagy referencianevék mutatójának a vizsgálata.

Az analitikus tárgymutató elemzése

I. Az analitikus tárgymutató vizsgálatok azokat a tárgyszavakat válogattam ki, amelyek leggyakrabban fordultak elő a feldolgozott anyagban. Ezeket a szavakat azután tematikus csoportokba rendeztem,

azzal a céllal, hogy az elmúlt tíz év politikai és társadalmi nyilvánosságának legelterjedtebb beszédmódjait feltérképezzem. Az elemzésből szándékosan és eleve kihagytam az olyan általános tárgyszavakat (pl. román, magyar, romániai magyar, erdélyi, kisebbség(i) stb.), amelyek nem beszédmód-specifikusak. A tárgyszavak elrendezésének előzménye természetesen az elemző korismerete: előzetes ismeretei (esetleg tapasztalatai) a feldolgozott évtizedek történéseiről. Vagy, fordítva fogalmazva meg a problémát: a felállított kategóriák az elemző előzetes ismereteit képezik le, a kategóriák építik magukba a tárgyszavakat, nem a tárgyszavak építik fel a kategóriákat. Azonban, még predefiniált kategóriák esetén is, inkább kölcsönös érvényességről beszélhetünk: akárhonnán nézzük, a tárgyszavak és a felállított kategóriák, bármelyik volt is előbb, inkább kiegészítik, kölcsönösen felerősítik, semmint kölcsönösen kizárják egymást.

A leggyakrabban előforduló tárgyszavak – vagyis azok, amelyek mellett a legtöbb referencia-szám van – hat kategóriába rendeződnek, azaz hat olyan diszkurzus-csoport különíthető el, amely a tárgyszavak tanúsága szerint leghangsúlyosabban határozta meg az 1990 és 1999 közötti évtized gondolkodását. E hat csoport:

1. pszichológiai/pszicho-szociológiai beszédmód
2. kisebbségi-nacionalista beszédmód
3. néprajzi-antropológiai beszédmód
4. szociológiai/politológiai elemző beszédmód
5. általános helyzetelemző beszédmód
6. kulturális-elméleti beszédmód

A felsorolás semmiképpen sem jelent valamilyen szándékos hierarchizáltságot, a sorrend egyetlen kritériuma a tárgyszavak alfabetikus rendjének követése. Az egyes csoportok – beszédmódok legkönnyebben maguknak a meghatározó tárgyszavaknak a felsorolásával jellemezhetők. Az elsőként megjelölt csoport – pszichológiai/pszicho-szociológiai beszédmód – kiterjedtségben jóval mögötte marad a többi öt csoportnak; jellemző tárgyszavai:

agresszivitás, AIDS, család, deviancia, erőszak, gyűlölet. Ennek a beszédmódnak a képviselői a feldolgozott évtized tüneteit a társadalomléktan eszközeivel, fogalmaival elemzik, általános társadalmi problémákat tárgyalnak, nem föltétlenül a magyar kisebbségi helyzetre és ennek vonzataira kielezve. A többi beszédmódhoz viszonyítva ennek a pszicho-szociológiai megközelítésnek a hordereje annyival kisebb, hogy talán nem is egészen helyénvaló önálló beszédmódként érteni, hanem inkább csak egy hangsúlyosabb megközelítésmódként, egy diszciplína hangsúlyosabb jelenléteként.

A másik olyan csoport, amely tényleg beszédmód-értékű, és amely nem az erdélyi magyar kisebbségi helyzet valamilyen fajta értékelésére-elemzésére futtatja ki a mondanivalóját (mert ennél tulajdonképpen jóval átfogóbb körű), az ötödikként megjelölt általános helyzetelemző beszédmód. Hogy világosabb legyen, miről szól ez a beszédmód, álljon itt néhány a legjellemzőbb tárgyszavai közül: *ceausizmus, cenzúra, cigányok, demokrácia, fasizmus, forradalom, globalizáció, holokauszt, jugoszláv válság, kapitalizmus, kommunizmus, korrupció, liberalizmus, ortodoxia, privatizáció, rendszerváltás, szocializmus, totalitarizmus.* A tárgyszavak alapján nyilvánvaló, hogy itt a rendszerváltás utáni tíz év aktuál-politikai, társadalmi változásainak leírásáról, tárgyalásáról, értékeléséről van szó.

Ezeknél szűkebb körű a további négy diszkurzus. Ezeknek mindegyike az erdélyi magyar kisebbségi helyzet valamilyen irányú elemzésére élezi ki tárgyát. A harmadikként feltüntetett néprajzi-antropológiai beszédmód máig is népszerű, az erdélyi magyar kisebbség tárgyi-nyelvi kultúráját, hagyományait, településszerkezetét vizsgálja, talán óhatatlanul elsősorban a falusi társadalom leírását nyújtva. Olyan tárgyszavak határozzák meg ezt a beszédmódot, mint *anyanyelv, bilingvizmus, csángók, etnográfia, falu, farsang, folklór, hagyományos mesterségek, népszokások, nyelvhasználat,* amelyek egyrészt hagyományos etnográfiai kutatások (népszokások,

néphagyomány, falukutatás), de másrészt újabb szemléletű antropológiai - szocio-lingvisztikai kutatások (bilingvizmus, nyelvhasználat, stb) jelenlétéről is árulkodnak.

Ehhez a beszédmódhoz tárgyában legközelebb a hatodikként megnevezett diszkurzus áll, amennyiben szintén elsősorban a korszak kulturális vetületével foglalkozik. Ide olyan tárgyszavak tartoznak, mint *dráma, érték, értékrend, filozófia és kapcsolódó tételei, hagyomány, historiográfia, idő, igazság, interpretáció, irodalom, irodalomkritika, kereszténység, könyvkiadás, kultúra, mítosz, szabadság, művészet, modern-posztmodern, történelem, tudomány*; vagyis elsősorban a korszak olyan művei, amelyek az erdélyiség, kisebbségi lét irodalmi-történelmi-művészeti, bővebben elméleti és történelmi vetületeire reflektálnak.

A két leghangsúlyosabb, legtöbb tárgyszavat felvontató diszkurzus a másodikként és negyedikként megnevezett *kisebbségi-nacionalista és a szociológiai/politológiai elemző* beszédmód. Ezek párhuzamos, és hasonlóan súlyos jelenléte nem meglepő, hiszen voltaképpen, némileg eltérő arányokkal, ma is ezek képezik az erdélyi magyar publicisztika, társadalmi-politikai nyilvánosság fő diszkurzus-típusait. Nem véletlenül tehát, éppen e két beszédmód osztozik a legtöbb közös tárgyszón – hiszen olyan, önmagukban semleges problémakörök mint *autonómia, erdélyi románok, etnikai/etnikum, identitás, ideológia, kisebbség, közösség, magyar egyetem, nacionalizmus, oktatás, RMDSZ* minkét kategóriába besorolhatók, ilyen vagy olyan árnyalatuk csak a többi, kategórián belüli tárgyszó összefüggésében érthető/értelmezhető. Ugyanakkor természetesen épp ezeknek a kategóriáknak a kialakítása állítja a recenzent a legnehezebb feladat elé, hiszen leginkább itt fordulhat elő, hogy saját preferenciái, részrehajlása, szubjektivitása alapján csoportosítsa a tárgyszavakat egyik vagy másik kategóriába.

Vannak olyan tárgyszavak viszont, amelyek valóban önmagukért beszélnek, hiszen annyira részeivé váltak már egyik vagy másik beszédmódnak,

hogy igazából nincsenek kitéve az effajta „félre-halásnak”. Ilyenek lennének, például, az *asszimiláció, diszkrimináció, transzilvanizmus, Trianon*, stb., olyan fogalmak, amelyeket az erdélyi sajtó vagy más fórumok ismerője leginkább a húszas évek transzilvanizmusából ismert és onnan is eredő, a vád és a mártír-tudat elemeiből építkező diszkurzus részeként ismerhet. Vagy, másfelől, a *civil (társadalom, szféra), kommunikáció, mass-media, multikulturalizmus, nyilvánosság, regionalizmus* fogalmi, amelyek inkább a tárgyilagosságra törő, tudományosabb igénnyel fellépő szociológiai-politológiai elemzés, publicisztika velejáráóként terjedtek el (talán inkább a '90-es évek második felétől) az erdélyi magyar köztudatban.

E tárgyszavak ilyen határozott elkülönítése, amint azt a fenti kategorizáció implikálja, természetesen nem lehet ennyire egyértelmű, hiszen ez valamilyen szinten a már ismert és predefiniált diszkurzusok ismeretében történt implicit társítás. Ugyanez még inkább elmondható olyan szavakról, amelyek aztán végképp csupán eme implicit társítás alapján, a szóban forgó beszédmód ismerete alapján kerülhetnek egyik vagy másik „dobozba”. Gondoljunk olyan szavakra, mint *előítélet, emigráció, hit, intolerancia/tolerancia, vallás*, amelyeknek a kontextusában, a fennebb felsorolt specifikus tárgyszavakkal együtt, az *autonómia, erdélyi románok, ideológia, identitás, nacionalizmus, magyar egyetem, oktatás* stb. egészen más helyzetértelmezést implikál, mint amikor az *etnikumközi kapcsolatok, emberi jogok, európaiság, európai integráció, közép-európaiság* illetve a fenti specifikus tárgyszavak kontextusába kerül.

E két beszédmódnak a teljes feldolgozott anyagban való reprezentatív részesedése okán indokolt lenne a tárgyszavak tovább-bontása más kritériumok alapján. Elsősorban – eddigi helyzetismeretünk, megérzéseink nyomán – az anyag évek szerinti lebontásban való vizsgálata lenne célszerű és érdekes, amennyiben a két értelmezői horizont arányainak (időbeli) változására, eltolódására mutatna rá.

A névmutató vizsgálata

A szerzői és referencianév-mutató vizsgálata szintén az analitikus tárgymutató vizsgálatához hasonló premisszák alapján történhet: azaz itt is bizonyos mértékben az elemző előzetes információi fogják strukturálni az elemzendő nevek értelmezését, amelyek ily módon önmagukban is jelentéshordozók, mert különböző koncepciót, ideológiát, állásfoglalást képviselnek.

A nevek elemzésekor is kétféle vizsgálatot végeztem: egyrészt a szerzői névmutatóban leggyakrabban előforduló neveket válogattam ki, és ezek alapján próbáltam következtetéseket levonni⁷; másrészt a névmutatókban (szerző és referencia együtt) nagyobb számban előforduló idegen (román vagy más nemzetiségű) szerzők neveit írtam össze, folyóiratoként illetve összességében, a nem magyar anyag mennyiségi és minőségi jelenlétét vizsgálva.

A szerzői névmutató elemzése során, nem meglepő módon, a legnagyobb számban az erdélyi folyóiratok vonzaskörében működő újságírók, publicisták fordulnak elő (az átlagban 50 fölötti előfordulásokat számoltam ehhez a kategóriához), ezek a számbeli adatok tehát nem hordoznak különösebb, önmagukon túlmutató jelentőséget. E kategória képviselőire általánosságban az jellemző, hogy írásaik nagy része ugyanannak a sajtóterméknek a hasábjain jelenik meg. Néhány ilyen név az előfordulások számával: Ágoston Hugó (103), Bíró A. Zoltán (66), Bogdán László (133), Cseke Péter (57), Dávid Gyula (68), Gálfalvi Zsolt (140), Gáll Ernő (127), Horváth Andor (67), Kántor Lajos (153), Lászlóffy Aladár (147), Rostás Zoltán (86), Szócs István (117) stb.

Ezt követik az átlagban 20 és 50 közötti előfordulások; ez átmeneti kategória, amely az előző csoport reprezentatív szerző-típusát is tartalmazza (újságíró, valamely folyóirat vonzaskörébe tartozó publicista): pl. Bíró Béla (24), Bodó Barna (22), Bakk Miklós (23), Jakabffy Tamás (22). Ugyanakkor a so-

ron következő csoport (a 20 alatti előfordulások) domináns szerző-típusát is előrevetíti, amennyiben az idetartozó nevek között elég nagy számban fordulnak elő a (részben nagyobb íráskényszerrel rendelkező) ismert politikusok, közéleti személyiségek nevei is: Egyed Péter (38), Cs. Gyimesi Éva (46), Kötő József (35), Magyarai Nándor László (46), Magyarai Vincze Enikő (39), hogy csak a legreprezentatívabbakat említsük. Végül ennek a kategóriának a legdominánsabb csoportja (amennyiben csak ebben a kategóriában fordul elő) az erdélyi történészek idős, de még mindig működő, az *Erdélyi Múzeum Egyesület* vonzaskörébe tartozó generációja: Csetri Elek (28), Egyed Ákos (57, de inkább ehhez a kategóriához tartozónak érzem), Imreh István (45), Jakó Zsigmond (29), Kiss András (28), Kovács András (28). Közléseik nagyrésze inkább a kultúrtörténeti, művelődéstörténeti érdekeltségű *Művelődés* és *Erdélyi Múzeum* folyóiratokban jelent meg.

A harmadik kategória végül a 20 alatti előfordulások csoportja, amely voltaképpen a legreprezentatívabb, hiszen innen lehet a legtöbb következtetést levonni. Néhány fontos név ebből a kategóriából: Berszán István (10), Domokos Géza (18), Láng Zsolt (11), Markó Béla (18), Salat Levente (19), Szilágyi N. Sándor (15), Szócs Géza (12), Tőkés László (13), Vetési László (18), stb. A nevek az erdélyi magyar közélet vagy politika színterén mozognak, de legtöbbjük éppen a liberálisabban és tárgyilagosabban gondolkodó erdélyi értelmiségből kerül ki (lásd az analitikus tárgymutató elemzésének negyedik csoportját). „Fő foglalkozásukat” tekintve egyikük sem hivatásos politikus(ként indult), irodalomkritikust, költőt, politológust, nyelvészt, lelkészt találunk közöttük. Mindannyian közöltek a *Korunk*-ban (amely így ideológiailag a legnyitottabbnak mutatkozik), a soron következő legtöbbször megjelenő lapcím az *A Hét* (Berszán, Salat, Szilágyi N., Markó és Láng közöl itt), majd néhány esetben a *Magyar Kisebbség* (Tőkés, Markó, Szócs). Vetési

László – a kategóriából egyetlenként - leginkább a *Művelődés*-ben közöl. Előfordul még a *Látó* és a *Helikon*, de minkettől inkább irodalmi vagy kulturális, és nem annyira társadalmi-politikai relevanciájú viszonylatban.

Nehéz (és némileg veszélyes is) mindössze ennyi adat alapján az egyes folyóiratok irányultságának és/vagy preferenciájának határozott körvonalait megállapítani. Azonban, ha a fennebb kapott összefüggéseket összevetjük a névmutatók idegen neveinek folyóiratankénti eloszlásával, a két adatcsoport együtt, egymást kiegészítve már valamivel határozottabb képet nyújthat (még így, hipotetikusán is).

A névmutatók (szerzői és referencia) leggyakrabban előforduló idegen (román és egyéb) neveit két módon vizsgáltam: egyrészt a reprezentatív nevek mennyiségi jelenléte alapján, másrészt pedig folyóiratankénti mennyiségi eloszlásukban. E második kategóriában román és más nyelvű szerzők között nem tettem különbséget (az ilyen különbségtevés egyébként további elemzésekre adhat majd alkalmat).

Az idegen nevek összeírása a bővebb értelemben kortárs, európai és amerikai szellemi élet szerzőinek a társadalomtudományok minden területén aránylag reprezentatív listáját hozza. Ez a kategória tehát a későbbiekben a nyugati filozófiai, irodalomelméleti, szociológiai, történeti stb. kutatások hazai recepciójának lehet majd a pontos mércéje, ugyanakkor pedig rámutathat az erdélyi magyar társadalomtudományi (elméleti és történeti) gondolkodás intellektuális irányultságára. (Csak egy példa: a hivatkozott és fordított külföldi szerzők listáját az 1990-1999 periódusban Heidegger és Gadamer vezeti, Foucault-t és Derridát – akik nem kevésbé nagy hatású szereplői a nyugati szellemi életnek, Huntington – feltételezhetően nagyhatású műve, a *The Clash of Civilizations* (1996) révén – és Bourdieu is megelőzi.) Álljon itt is néhány név az előfordulások számával: M. Heidegger (52), H. G. Gadamer (33), S.P. Huntington (27), P. Bourdieu (25),

J. Habermas (25), J. Derrida (22), F. Fukuyama (21), M. Foucault (18), J. Ortega y Gasset (15).

A román nevek előfordulási aránya összességében nagyobb a külföldi nevéknél – ami voltaképpen nem meglepő. A legidézettebbek/fordítottabbak között van: Gabriel Andreescu (48), Andrei Pleșu (39), Emil Cioran (31), Mircea Eliade (21), Gabriel Liiceanu (20), Andrei Pippidi (19), Adrian Marino (18) stb. Mindkét esetben az eddigiek alapján elsősorban a „nagy nevek” jelenléte figyelhető meg; nincs kizárva persze, hogy a számok alaposabb, mélyrehatóbb vizsgálata majd változtatni fog ezen az előzetes képen. Kiemelendőnek tartom mégis, hogy a román szerzők között is – amint a számok ebben a kezdeti értelmezési fázisban mutatják – inkább a huszadik századi román kultúra kanonizált nevei jelennek meg, mint az egészen kortárs, fiatal szerzők, így nagyon is jogos lehet az a kérdés, hogy a feldolgozott tíz év alatti erdélyi magyar sajtóban mennyire naprakészen mutatkozott a kortárs román kultúra, publicisztikai gondolkodás történéseinek, véleményeinek recepciója, netán az ezekre való reagálás. A román szerzők közlésének és hivatkozásának évek szerinti bontása várhatóan (vagy: remélhetőleg) ennek a kérdésnek a további árnyalását, a recepció/reakció létének, milyenségének a pontosabb leírását és értelmezését tenné lehetővé.

A román és idegen szerzők folyóiratok szerinti eloszlása elsősorban a folyóiratok arculatáról kialakított képet határozza meg. Az ebből a szempontból feldolgozott folyóiratok: *Korunk*, *A Hét*, *Látó*, *Helikon*, *Művelődés*, *Magyar Kisebbség*. Az elemzések (a szerzők név szerinti felsorolását mellőzve) a következő képet mutatják: az idegen szerzők köre egyértelműen a *Korunk*-ban a legnagyobb, mind román, mind idegen irányban. Ez a folyóirat tűnik a legkövetkezetesebben (mondhatnám akár: majdnem programszerűen) nyitottnak a román kultúra fele is. Az itt közölt szerzők listája nagyjából a fentebb bemutatott típusba sorolható: a társadalom- és kultúraelemző, filozófiai-elméleti jellegű írások

vannak túlsúlyban. Ehhez hasonló a *Helikon* profíljára is, azzal a különbséggel, hogy a román/külföldi szerzők száma kisebb mint a Korunk-ban. A *Látó* román/külföldi közléseinek száma a Helikonénál is kisebb (legalábbis amennyi a folyóirat feldolgozott anyagába belekerült), irányultságuk még erősebben elméleti-irodalmi jellegű (természetesen, a folyóirat hangsúlyosan irodalmi jellegének megfelelően). Elképzelhetőnek tartom, hogy az 1990-1999 között a sajtóban megjelent román/idegen anyag „kanonizált” irányba való eltolódásának tényét/látszatát ennek a három lapnak a folyamatos jelenléte és az arányaiban nagy mennyiségű kulturális jellegű közlései adják. Továbbmenve, az *A Hét* már egészen más jellegű képet mutat: a román/idegen közlések száma arányaiban kisebb az eddigieknél, a szerzők köre az eddigieknél szűkebbnek tűnik, az írások inkább publicisztikai jellegűek. A *Művelődés* megint újabb irányt képvisel, talán ez az anyag a legkirívóbb: inkább kuriózum-számba menő külföldi (arab, lengyel, japán, grúz, dán) szerzők sokszor etnográfiai-antropológiai vagy történelmi tárgyú írásai jelennek meg, a folyóirat erősen művelődéstudományi jellegének megfelelően. Megint más jellege van a *Magyar Kisebbség*-ben megjelent román/külföldi anyagnak: ez arányaiban nem sok, de nagyon határozottan aktuálpolitikai, még inkább: kisebbségpolitikai, kisebbségelméleti jellegű.⁸

A bibliográfia „patológiája”

Visszakapcsolva a bibliográfia patologikus természetéhez: a fentiekben vázolt kategóriák, szempontok lehetnek a lehetséges irányai vagy témakörei annak a ko(ó)rbonctani vizsgálódásnak, amely diagnosztizálni szeretné az 1990 és 1999 között eltelt évtized társadalomtudományi gondolkodásának, mozzanatainak a helyzetét. Viszont, hogy ennek a diagnózisnak koronként milyen presztízse van (le-

het), az attól függ, hogy egy adott társadalmi szituációban, pillanatban valaki kíváncsi-e rá, vagy szeretne inkább nem venni tudomást róla. Ilyenkor kézenfekvő kifogás lehet a bibliográfia-írás fontosságának (mesterséges) kisebbítése, hasznának „szőnyeg alá seprése” az „égetően fontos”, „társadalmi relevanciájú” egyéb kutatások nevében. Mert a bibliográfia végső soron csak adathalmaz. Ez a fenti néhány oldalból is, reményeim szerint, kiderült. Az adatfeltárás- és feldolgozás – próbáljuk szakmai érvekkel magyarázni – nem prioritás. Vannak ennél mindenkor fontosabb kutatások: történelmünk, irodalmunk, erdélyi magyar kisebbségi helyzetünk, értékeink, amelyek támogatásra számot tarthatnak. Valószínűleg ez lehetett a szakmai kifogása a Sapiencia Alapítvány kuratóriumának, amikor 2001-ben úgy döntött, hogy *A romániai magyar társadalomtudományi irodalom bibliográfiája* című – joggal mondhatom: hatalmas – munka nem jogosult az Alapítvány támogatására. De: hogyan is lehet pontos adatfeltárás- és feldolgozás nélkül mindezeket a történelmi, irodalmi, kisebbségtörténeti, stb. kutatásokat elvégezni? Adatok nélkül hogyan érthetjük meg pontosan, hogy miről is beszélünk, hogyan láthatjuk tisztán, különböző ideológiai leplek nélkül, hogy mi történt és mi történik ma Erdélyben? Hogyan értsük meg mai (erdélyi) önmagunkat?

A szerző, Meister Róbert, szavaival, még egyszer: „... többek között ezen a munkán múlik, hogy a növekvő információ-özönben könnyebb legyen a tájékozódás.”

Jegyzetek

1. Megjelent Csíkszeredában, a Pro-Print kiadó gondozásában, 2004-ben. (A továbbiakban: Bibliográfia)
2. Meister Róbert (szerk.), *A romániai magyar társadalomtudományi irodalom válogatott bibliográfiája: Cikkek, tanulmányok, 1946-1989*, Csíkszereda: Pro-Print, 2002. A kiadvány bemutatása: Kolumbán Judit, „The Selected Bibliography of Hungarian Social Sciences in Romania 1946-1989”, In *Philobiblon* vol. IV-VII (1999-2002), 503-505.

3. Bevezető, in Bibliográfia, 5.
4. uo.
5. Bevezető, 8.
6. Bevezető, 6.
7. Itt meg kell jegyezni, hogy figyelmen kívül hagytam a magyarországi magyar szerzők jelenléti arányát; ez a kritérium azonban a további elemzéshez adhat majd szempontokat.
8. Az adatok számszerű vizsgálatához a bibliográfia Interneten megtalálható online változatát használtam:

<http://meister2.adatbank.transindex.ro>. Ez a jól megszerkesztett, tűrhetően működő keresőprogrammal ellátott adatbázis nagy segítségemre volt a pontos szám adatok megállapításához. A bibliográfia egyébként a kolozsvári Egyetemi Könyvtár Dokumentációs osztályán adatbázis formában is konzultálható; és egy esetleges, majdani CD-ROM-os változat – amely manapság hasonló kutatóknak elengedhetetlen hordozója – még jobban növelné hozzáférhetőségét.

9. Bevezető, 8.

Maros megyei tudóslexikon

Oameni de știință mureșeni : dicționar biobibliografic / Ana Todea ; Fülöp Mária ; Monica Avram. – Târgu Mureș ; Biblioteca Județeană Mureș, 2004, 477 p. – (Biobibliografii mureșene ; 2.) ISBN 973-0-03762-0

A könyvtáros munkája, ha komolyan veszi és szívvel-lélekkel végzi, több mint szolgáltatás, ez szolgálat. S még inkább szolgálat a bibliográfus munkája. A szakértelem mellett nagy-nagy szorgalom, kitartás, szinte a vadászkutya szimata és bátran mondjuk ki, alázat kell hozzá. (Hogy hogy jön ide a vadászkutya? Angolul az információkeresést information retrieval-nek mondják, de retrieval a vadászkutya ténykedése is, amellyel felkutatja és elhossa gazdájának a vadat.) Hiszen a bibliográfia nem minősül a szó megszokott értelmében tudományos munkának, „csak” segédeszköz a kutató, a tudós kezében. „Csak” segédeszköz, de nélkülözhetetlen segédeszköz. Ugyanakkor, Horatius szavaival élve, „ércnél maradandóbb emlékmű”, hiszen egy jól elkészített, alapos bibliográfia évtizedekig, akár évszázadokig hasznára van a tudománynak.

A bibliográfia sajátos válfaja a helytörténeti-helyismereti bibliográfia, amelybe a helyvel (településsel, megyével, országgrésszel) kapcsolatos, valamilyen szempontból arra vonatkozó irodalmat gyűjtik össze.

A Maros Megyei Könyvtár bibliográfiai osztályán immár másfél évtizede végzik ezt a gyűjtő munkát, s minden túlzás nélkül beszélhetünk helyismereti-helytörténeti bibliográfiai műhelyről, hiszen ez a kötet, a nyolcadik ilyen jellegű munka, a hat bibliográfia mellett a második biobibliográfia. (Az első, a *Sriitori români mureșeni* volt.)